

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Mutasavvıf Ebû Yezîd El-Bistâmî'nin (ö. 234/848)
Hadis Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme

An Assesment About Hadîth Narration of the Şüfi
Abû Yazîd al-Bisţâmî (D. 234/848)

Yazar / Author

Rabia Zahide TEMİZ

Dr. Öğr. Üyesi. Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel
İslam Bilimleri, Giresun / TÜRKİYE
rabiazahidetemiz@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6474-5074>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 10/09/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 24/12/2019

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2019

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 17 Sayı/Issue: 34 Sayfa /Page: 289-316

Atıf/Citation: Temiz, Rabia Zahide. "Mutasavvıf Ebû Yezîd El-Bistâmî'nin (ö. 234/848) Hadis Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme".

KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 34 (Aralık 2019), 289-316

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.618046>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Mutasavvıf Ebû Yezîd El-Bistâmî'nin (ö. 234/848)

Hadis Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme

Öz

Hicri 3. asırda yaşamış önemli mutasavvıflardan birisi olan Bâyezîd Bistâmî adı ile meşhur Ebû Yezîd el-Bistâmî, Nişâbur bölgesinde yaşamış tevhid ilkesinde sekr halini benimseyen ve icra eden, bu meyanda şathiye adı verilen kontrol edemediği vecd ve cezbe halinde sarfettiği sözler ile dikkatleri üzerine çekmiş bir sûfidir. Kendisinden vecize ve şathiye cinsinden sözler nakledile gelen Ebû Yezîd el-Bistâmî'nin, hayatının çoğunu Bistâm'da geçirdiği, şathiyelerinden rahatsız olduğu anlaşılan halkın şikayetleri neticesinde buradan kovulduğu kaydedilmiştir.

İlim ile meşguliyet hususunda çekinceli davranan, onu kimi zaman meşakkatli, kimi zaman Hakk'tan gayrı, insanı meşgul eden bir uğraşı olarak gördüğü aktarılan Bistâmî'nin, buna mukabil hadis ilmine bigâne kalamadığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Kaynaklarda isnadlı birkaç hadis rivayeti bulunan Bistâmî'nin rivayetlerinin hadis ehli nezdinde kendisine nisbeti ve sıhhatinin tartışma konusu edildiği görülmektedir. Kimi hadis ehli, rivayetlerin kendisine ait olmadığını iddia etmiştir. Bu makalede Bistâmî'nin rivayet ettiği hadislerin isnadları ve diğer kaynaklarda yer alan mutâbî tarikleri incelenecek; muhaddislerin onun tarikleri hakkındaki değerlendirmeleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, tasavvuf, Bâyezîd-i Bistâmî, sûfi, ehl-i hadis

An Assesment About Hadîth Narration of the Şûfi

Abû Yazîd al-Bisṭāmî (D. 234/848)

Abstract

Abû Yazîd Ṭayfūr b. ʿĪsâ who is famous with the name of Bâyezîd al-Bisṭāmî is one of the important Şûfi who lived in the 3rd century Hijri. Bisṭāmî, one of the prominent ecstatic Şûfis of the Nisâbūr region has attracted attention with the views in the form of ecstasy and attraction (jazbah). As a result of complaints of people who were disturbed by his Shāthiyāt he was expelled from his ho-

metown Biṣṭām.

Al-Biṣṭāmī seems to be hesitant about deal with scientific studies due to it sees as a burdensome. However he could not avoid dealing with the Hadith. It is seen that al-Biṣṭāmī's a few hadiths narrations in the sources are handled according to whether they are authentically his hadith narration or not. Some hadith scholars claimed that the narrations did not belong to him. This paper attempts the examination the claims in this aspect.

Keywords: Ḥadīth, ṣūfism, Bāyazīd al-Biṣṭāmī, ṣūfi, ahl al-ḥadīth.

Giriş

Hz. Peygamberin örnek yaşantısının temel vurgusu olan ahlak tasavvuru, İslamî yaşantıda iman, ibadet, muamelatın temeli olagelmiş; ihsân ile vücud bulan kemâl derecesinde bir ahlak, züh-dün en önemli şiarı kabul edilmiştir. Peygamberî ahlak, ebedî hayat olarak kabul edilen ahiret hayatının esas; dünya hayatının ise bunun bir hazırlık evresi olduğu anlayışını temel hareket noktası kabul eder. Dünya aldatıcıdır ve nefse hoş gelen geçici heveslerle süslenerek cazib kılınmıştır.¹ Bununla mücadele, nefis mücadelesi ile mümkündür.²

Hz. Peygamberin ardından müslümanların siyasi, akabinde itikâdî hususlarda içine düştükleri fitne ortamından izale olmanın bir yolu olarak görülen zühd yaşantısı, halen hayatta olan kimi sahabinin de örnekliği ile sonraki nesillerde tasavvufî hayatın doğuşunu hızlandırmış; fikrî ekolleşmede sükuneti riyâzet ve zikir ile

¹ Kimi ayetlerde şöyle buyurulmaktadır: "...Dünya hayatı ancak aldatıcı bir zevkten ibarettir." (Âlu İmrân 3:185); "...Şüphesiz Allah'ın va'di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın." (Lokmân 31:33); "...De ki: Bu dünyanın keyfi ve rahatlığı çok kısa ömürlüdür ama ahiret, Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle yaşayanlar için en iyisidir..." (Nisâ 4:77)

² Bir rivayette Allah Resulüne gelerek 'bana öyle bir amel söyle ki onu yaptığımda hem Allah hem de insanlar beni sevsin' diyen bir adama Allah Resulü'nün '*Dünyaya karşı zahid ol ki Allah seni sevsin, İnsanların elindekine karşı zahid ol ki insanlar seni sevsin*' buyurduğu rivayet olunmaktadır Bk. İbn Mace, "Zühd", 1.

arayan, peşi sıra da kendi çizgisini inşa eden bir düşünce biçimi halini almıştır.

Önceleri bir duruşun da adı olarak ortaya çıkan zâhidâne yaşam, Kurânî ilimlerinin teşekkül sürecinde usul ve metodoloji inşa ederek 'tasavvuf' adıyla ilmi disiplin olma yoluna gitmiştir. Sûfi olarak anılan ve bu metodolojinin kurucuları olarak tarih sahnesinde yerini alan isimler, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'i anlamada geliştirdikleri yöntemlerle çeşitli fikirler izhâr etmişlerdir. İlimlerin şifâhî süreçten yazılı döneme geçişi sürecinde de, bu metodolojilerine uygun olarak işârî metotla yazılmış tefsirler ve zühd ile ilgili rivayetlerin derlendiği kitâbu'z-zühd türü eserler vücuda getirmişlerdir. Dönemin hadis ilmi ile iştigal eden isimleriyle de yakın irtibatı olan veya hadis kaynaklarında önemli isimler olarak zikri geçen sufiler görülmektedir.³ Bu lakap ile ilk olarak tanımlanan Ebû Hâşim (?) ve Câbir b. Hayyan'ın (ö. 200/815)⁴ yaşadıkları dönem tebe-i tabiin tabakasına tekabül etmektedir. Ebû Hâşim'in hadisçi kimliğinin yanında, sûfi olarak da tanınan Süfyan es-Sevrî⁵ ile arkadaşlığının bilinmesi, bu iki disipline gönül vermiş bireylerin irtibatına örnek verilebilir.⁶

Hadis ehlinin zühd yaşantısını özümsemesi, sufi olarak tanınmaları bu dönemde örneğine sık rastlanan bir durumdur. Hz. Peygamber'in yaşamı boyunca ve ardından ashabının hayatta oldu-

³ Tasavvuf ehlinin hadis ilmi ile irtibatları hakkında bk. Ahmet Yıldırım, "Tasavvuf Ehlinin Hadis Rivayeti ve Rivayet Usûlleri Açısından Tasavvuf Hadis Münasebeti", *İslam Araştırmaları* 10/1,2,3 (1997), 110-123; Necmettin Şeker, "İlk Dönem Tasavvuf Erbabının Hadis İlmine Yaklaşımı", *Ekev Akademi Dergisi* 16/53 (2012), 111-130.

⁴ Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm: Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1984), 2/103.

⁵ "Ebû Hâşim el-Küfi'nin yanı sıra İbrâhim b. Edhem, Râbia el-Adeviyye, Fudayl b. İyâz, Süfyan b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Hâtim el-Esam, Abdullah el-Mehdî gibi sûfilerle sohbet etmiş bir isimdir. Riyanın inceliklerini Ebû Hâşim el-Küfi'den öğrendiğini belirtmiş; Râbia el-Adeviyye ve İbrâhim b. Edhem tarafından zamanının çoğunu hadis rivayetine harcaııp zühd ve tasavvuftan uzak kaldığı için uyarılmıştır." Bk. Abdürrezzak Tek, "Süfyan es-Sevrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/23-28.

⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Bağdâdî, *Sıfatü's-safve* (Beyrût: Dârü'l-Maârif, 1979), 2/306.

ğu dönem, ahlakî vurgu ile takva, zikir, tevbe, rıza, şükür, tevekkül ve dünya hayatına iltimas etmeme üzerine inşa edilmiş bir zühd anlayışını örneklerken; tasavvufun ilimleşme yoluna gittiği⁷ süreçten itibaren ise fütüvvet⁸, melâmet⁹, mârifet¹⁰, muhabbet¹¹, sekr¹², sahv¹³ gibi istilâhî manalarını Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'ten almayan çeşitli kavramlar üretilmeye başlanmış; bu kavramları yaşamlarında ihdas eden farklı birey ve gruplar teşekkül etmiştir. Hicri 3. asır içerisinde fütüvvet ve melâmet düşüncelerinin ortaya atıldığı Nişabur bölgesinde, sekr duygusunun ağır bastığı ve tasavvufta şatahât¹⁴ olarak adlandırılan aşırı söylevleri ile öne çıkan bir isim de, Beyâzîd Bistâmî adı ile şöhret bulmuş olan sufidir. Bu makalede, tasavvufun dikkat çeken simâsı Bistâmî'nin isnadında yer aldığı hadisler incelenmeye çalışılacaktır.

⁷ Tasavvufun dönemleri hakkında bilgi için bk. Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Yay. 2000), 82.

⁸ Gençlik, kahramanlık, cömertlik anlamı üzerinden, cesaret ve mertlik, başkasını kendine tercih etmek, nefsin arzularına karşı çıkmada yiğitlik, bir dava sahibi olma ve neye mal olursa olsun bu davadan dönmemeye anlamlarına gelen bir tasavvuf terimidir. Bk. Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13/261-263.

⁹ Melâmet, kınayanın kınamasından korkmamak ve herkesten önce nefsinin kendisinin ayıplaması anlamlarına gelen hicri 3. y.y. da ortaya çıkmış bir tasavvuf terimidir. Bk. Nihat Azamat, "Melâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/24-25.

¹⁰ Allah hakkında, O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında mânevî tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında bir tasavvuf terimidir. Bk. Süleyman Uludağ, "Mârifet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/54-56.

¹¹ İlâhî aşk, seveni kendinden geçirecek derecede coşkulu sevgi anlamlarına gelen bir tasavvuf terimidir. Bk. Süleyman Uludağ, "Muhabbet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/388-389.

¹² Sâlikin, kendisine gelen vâridin etkisiyle yaşadığı mânevî sarhoşluk anlamında bir tasavvuf terimidir. Bk. Abdullah Kartal, "Sekr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/334-335.

¹³ Cezbe, vecd ve aşk ile kendinden geçen sâlikin ayılıp his ve şuur âlemine dönmesini ifade eden tasavvuf terimidir. Bk. Abdullah Kartal, "Sahv", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/334-335.

¹⁴ Süfinin vecd ve istiğrak halinde söylediği, muhtevasında bir iddia bulunan söz anlamında tasavvuf terimidir. Bk. Süleyman Uludağ, "Şathiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/370-371.

1. Ebû Yezîd Bistâmî'nin Hayatı ve Görüşleri

Tam adı Tayfûr b. İsa b. Sürûşân Ebû Yezîd el-Bistâmî olup Bâyezîd Bistâmî (ö. 234/848) adı ile şöhret bulmuştur. İbn Arabî (ö. 638/1240) yeğenin oğlunun da aynı ad ve künyeyi taşımasından dolayı onu, 'Büyük Ebû Yezîd' olarak isimlendirmiştir.¹⁵ Tabakat kitaplarında onun için sûfi, mutasavvıf lafızlarının yerine daha çok 'zâhid', 'ârif', 'âbid' nitelendirmelerinin kullanıldığı görülmektedir. Biyografisine yer veren eserlerde kendisinden çok az bilgi ile bahsedildiği görülmektedir. Bu ön bilgiler akabinde onunla ilgili olarak kısaca şunlar söylenebilir:

Doğumu ve ölümü Bistâm'dadır.¹⁶ Kaynaklarda dedesinin¹⁷ önceleri mecusî iken Ali b. Mûsâ er-Rızâ eliyle müslüman olduğu¹⁸ ve örnek bir islam hayatı yaşadığı kaydedilmektedir. Bistâmî'nin, her ikisinin de kendisi gibi âbid zâhid kimseler olduğu belirtilen Ali

¹⁵ Hayreddin Ziriklî, *A'lâm*, 3/235.

¹⁶ Kaynakların çoğunda esre hareke ile Bistâm olarak kaydedilen ismi, kimileri ise Bestâm şeklinde fetha ile kaydetmektedir. Bk. Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyatü'l-a'yan ve enbau ebna'z-zaman* (Beyrût: Dâru Sadır, 1978), 2/531; Sibî İbnü'l-Acemî el-Halebî, *Künüzü'z-zeheb fî târihi Haleb* (Haleb: Dârü'l-Kalemî'l-Arabi, 1996), 1/410; Ebû Bekr Şemseddin Muhammed b. Abdullah İbn Nasırüddin, *Tavzihü'l-müştebih fî zabti esmai'r-ruva ve ensâbuhum ve elkabuhum ve künahum* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1993), 1/506; Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezi es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (Beyrût: Lübnan, 1980), 2/230; Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkadir b. Muhammed Kureşi, *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakati'l-Hanefiyye* (Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1993), 1/152. Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, *el-Lübâb fî tehzibi'l-ensâb* (Beyrût: Dâru Sadır, ts.), 1/153. Bistâm, Kûmes bölgesinde meşhur bir yer olup Irak tarafından Horasan'ın ilk beldesidir. Bk. Sibî İbnü'l-Acemî, *Künüzü'z-zeheb*, 1/410; İbn Nasırüddin, *Tavzihu'l-müştebih*, 1/506; İbn Hallikân, *Vefeyatü'l-A'yan*, 2/531. Kûmes (قومس), Acem topraklarında olup Horasan tarafından Bistâm; Irak tarafından Simnân'ı kapsayan bölgenin ismi olarak geçmektedir. Bk. Abdusselam Muhammed Harun, *Mu'cem mukayyedati İbn Hallikân* (Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1987), 280.

¹⁷ Dedesinin adı kaynaklarda, Sürûyinân, Sürûbiyân, Sürûsân ve Sürûşân olarak geçmektedir. Bk. Zeynuddin Ömer İbnü'l-Verdî, *Târihu İbni'l-Verdî* (Kahire: 1285), 1/237; İmadüddin el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer* (Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, ts.), 2/74; Ebu'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (Beyrût: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 3/269; Ebû Nasr Sa'dülmelik Ali b. Hibetullah b. Ali İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb ani'l-mü'telif ve'l-mutelif mine'l-esma ve'l-küna ve'l-ensâb* (Beyrût: y.y., 1962), 7/144.

¹⁸ Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: y.y., 2000), 31/288.

ve Âdem adlı iki erkek kardeşi olduğu; aralarında en hayırlılarının ise Bistâmî olduğu kaydedilmektedir.¹⁹ Tüm kaynaklarda yalnızca bu iki erkek kardeşinden bahsedilmekte iken, hadis rivayetinde ravileri arasında ‘kızkardeşinin oğlu Ebû Mûsâ ed-Debîlî’ olarak isimlendirilen yeğenin yer alması en az bir kız kardeşinin de olduğunu göstermektedir.²⁰

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ailesi hakkında aktarılan bilgi bu kadardır. Künyesini ne şekilde aldığı eş ve çocukları olup olmadığı konusunda bir bilgiye rastlayamadığımızı belirtmek isteriz. Ebû Yezîd’in bir sözünde karşı cinse meyletme isteğini kendinden alması için Allah’a dua etmek istediğini, fakat daha sonra Resulullah’ın dahi böyle bir istekte bulunmadığını hatıra getirerek bu düşüncesinden vazgeçtiğini söylemesi²¹, onun daha sonraları sünnet olarak görülen evlenme fiilini icra etmiş olabileceğini akıllara getirmektedir. Bununla birlikte Ebû Nuaym’ın *Hilyetü’l-evliyâ* adlı eserinde iki yerde Ebû Yezîd’in sözlerini aktaranlardan birisi olarak karısı (امْرَأَةٌ أَبِي يَزِيدَ) (الْبِسْطَامِيَّ) ifadesine yer verilmiş olması onun hakkındaki bu düşüncemizi güçlendirmektedir.²² Bu evlilikten evlat sahibi olup olmadığı ise aynı şekilde meçhuldür. Künyesi olan “Ebû Yezîd”i de hangi sebeple

¹⁹ Ebu’l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer b. Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye* (Bejrüt: Mektebetü’l-Maârif, 1981), 11/35. Ebu’l-Mehâsin Cemaledin Yusuf b. Tagriberdi İbn Tagriberdi, *en-Nücümü’z-zâhire fî mülûki Mısır ve’l-Kahire* (Kahire, Vizaretü’s-Sekâfe ve’l-İrşad, 1929), 3/35; Ebu’l-Muzaffer Şemseddin Yusuf Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’atü’z-zamân fî tarihi’l-a’yan* (Dimaşk: er-Risaletü’l-Alemiyye, 2013), 15/429; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, 2/531; Zehebi, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* (Bejrüt: Muessesetu’r-Risâle, 1985), 13/86.

²⁰ Ebû Tâhir Sadreddin Ahmed b. Muhammed b. Silefe es-Silefî, *Tuyûriyyat* (Riyad: Mektebetu Edvai’s-Selef, 2004), 3/1213; Ebu’l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed İbnü’l-Cevzî el-Bağdâdî, *Sıfatü’s-safve* (Bejrüt: Dâru’l-Maârif, 1979), 4/107.

²¹ Kimi rivayetlerde böyle bir istekte bulunmaktan vazgeçtiği, fakat daha sonra Allahu Teâlâ’nın ona bu özelliği nasip ettiği, ta ki bir kadına mı yönelmiş, bir duvara mı önemsemez olduğu da eklenmektedir. Bk. Ebu’l-Kâsım el-Kuşeyrî, *Risaletü’l-Kuşeyrî* (Kâhire: Metâibu müesseseti dâru’s-şâb, 1989), 63; Şihâbeddin Anmed b. Yahya b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü’l-ebâr fî memâlikü’l-emsâr* (Lübân: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 2010), 8/56.

²² Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtu’l-esfiyâ* (Kahire: Mektebetü hancî, 1996), 10/36.

aldığı bilinmediğinden, ismi şöhret bulmamış bir oğlunun varlığına işaret ettiği de düşünülebilir.

Zehebî *Siyer* ve *Târih* adlı eserlerinin her ikisinde de Ebû Yezîd'in biyografisine yer vermiş; onun için 'âriflerin sultanı'²³ 'süfi şeyhi' gibi övgü dolu ifadeler kullanırken 'garip halleri ve acayip sözleri vardır' diye eklemeyi de ihmal etmemiştir.²⁴ Ardından ondan gelen şatahâta, alimlerin onun hakkındaki sözlerine ve Ebû Yezîd'e ait olduğu söylenen dizelere yer vermiştir.²⁵

Ebû Yezîd'in vefatı ile ilgili olarak hicrî 261 ve 234 yılları kaydedilmiş iken, ittifak edilen tarihin hicrî 261 yılı olduğu görülmektedir. Daha sonraları şöhretine binaen Ebû Nasr es-Serrâc (ö. 378/988), Ali b. Osman el-Hucvirî (ö. 465/1072), Nâsır Hüsrev (ö. 465/1072) gibi isimlerin onun Bistâm'daki türbesini ziyaret ettiği ifade edilmektedir.²⁶ 73 yaşında iken vefat ettiği belirtilen²⁷ Ebû Yezîd'in, hicrî 188 yılı civarında doğduğu anlaşılmaktadır.

²³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/86.

²⁴ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizânu'l-ittidâl fî nakdi'r-ricâl* (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1963), 2/346. İbn Hacer, Zehebî'nin bu sözlerini kendisine atıfta bulunmadan aynen zikreder. Bk. Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizan* (Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâiretü'l-Maarifi'n-Nizamiyye, 1911), 3/215.

²⁵ Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed İbnü'l-Mülakkın, *Tabakatü'l-evliya* (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1986), 400; Muhammed b. Şeyh Zeynüddin Ömer b. Veliyyullah Şemseddin es-Sefîrî, *el-Mecalisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdisi hayri'l-beriyye min Sahihi'l-İmam el-Buhârî* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 2/293. Kendine dönük söylemlerinde nefis mücahadesi ve tezkiye için nefisini hor görüşüne dair sözleri görülmektedir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî târihi mülük ve'l-ümem*, 12/166. Diğer sufiler gibi Ebû Yezîd hakkında da birçok keramet aktarılagelmiştir. Bk. Sıbt ibnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân*, 15/432; Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemi, *Tabakâtü's-sufiyye* (Haleb: Dârü'l-Kitâbi'n-Nefis, 1986), 70; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, 3/269. Bir örneğin keramet ve şeriat açısından sakıncalar ihtiva ettiği görülmektedir. Rivayete göre Bstâmî, Şakik el-Belhî (ö. 194/810) ve Ebû Türâb en-Nahşebî (ö. 245/859) ile birlikte bir yemek meclisinde bulunmaktadır. Mecliste bulunan bir genci Ebû Yezîd sofraya davet eder. Genç oruçlu olduğunu söyleyerek daveti geri çevirir. Ebû Turâb ona yemeği yemesini, buna mukabil kendisine bir ay oruç sevabı olduğunu söyler. Genç yine reddedince Şakik yemeği kabul etmesini, kendisine bir yıllık oruç sevabı olacağını söyler. Genç yine de reddedince Ebû Yezîd 'Allah'ın gözünden düşmüş olanı bırakın' der. Rivayete göre genç bir yıl sonra hırsızlık ithamı ile yakalanır ve eli kesilir. Bk. Sıbt ibnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân*, 15/432; İbn Mülakkın, *Tabakâtu'l-evliyâ*, 401.

²⁶ Bk. *Encyclopaedia İranica*, "Bestâmî, Bâyezîd" (Erişim: 28.Kasım.2019).

²⁷ Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, el-

Ebû Yezîd tasavvufta sekr ilkesini icra eden bir mutasavvıf olagelmiş; bu düşünceyi onaylayanlar da Tayfûrî olarak nitelendirilmiştir.²⁸ Tasavvufun temel rüknü olarak nefis tezkiyesinin yanı sıra kendisinden tevâzû²⁹ tevhid³⁰ melâmet anlayışları üzerine sözler nakledilmiştir.

Ebû Yezîd'e göre kişinin keramet olarak fiziküstü haller sergilemesi, onun Allah katındaki mertebesini belirleyen birşey değildir. O, bu durumu çeşitli benzetmelerle ifade eder. Kendisinin 'Bir adamı kerametinden havaya yükselmişken görsen de buna aldanma! Ta ki onun şeriatı muhafaza etme ile, emir ve nehiyeler karşısında nasıl olduğunu görünceye kadar'³¹; 'Allahın nice mahlukatı vardır, su üzerinde yürürler de O'nun katında bir kıymetleri yoktur'³² dediği ve yine kendisine keramet gösterip havada uçmak gibi hallere giren biri hakkında ne diyeceği³³ sorulduğunda 'bunda şaşılacak ne var? Kuşlar da ölü eti yiyip havada süzülüyorlar. Mümin ondan daha

Bağdâdî, *el-Muntazam fî tarihi'l-müluk ve'l-ümem* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 398.

²⁸ Tayfûrîlik tasavvufî bir mezhep olmayıp bir usul ve icra yöntemi olarak görülmüştür. Hucvirî *Keşfu'l-Mahcûb* eserinde tayfûriyye başlığı altında sekr düşüncesini ve Cüneyd Bağdâdî'nin buna karşılık sahv anlayışını savunuşunu dile getirmektedir. (Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li's-Sikâfeti, 2007), 2/413. Bununla birlikte tayfûriyye anlayışını taşıyan isimlere yer verilmiştir. Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/238-241.

²⁹ Kuşeyrî, *Risale*, 268.

³⁰ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, 3/269.

³¹ Kuşeyrî, *Risale*, 63; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *el-İber fî haberi men ğaber* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 1/375; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşahir ve'l-a'lâm* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1993), 20/111; Hafis Zeynuddin İbnü'l-Verdî, *Târihu İbnü'l-Verdî*, 1/237; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/35, İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, 3/269; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 2/531. Ebû Yezîd hakkında anlatılan bazı mesellerde onun şerî ahkama muhalif hallerle olağanüstülük gösterdiği aktarılsa da (bk. Ebû Yahyâ Zekerîyyâ b. Muhammed b. Mahmûd Kazvîni, *Âsâru'l-bilâd ve ahbâru'l-ibâd*, Beyrût: Dâru Sadır, ts., 308), yukarıdaki sözleri sebebiyle anlatılanların doğruluk payı olmadığı söylenebilir.

³² Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/86.

³³ Zehabî rivayetinde havada süzülenin Ebû Yezîd olduğu ifade edilmekte, Ebû Yezîd bunun şaşılacak bir hal olmadığını ifade etmektedir. Bk. Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/86.

şerefli dir' diyerek aslolanın ahkam-ı şeriyye'ye olan muvafakat olduğunu söylemiştir. Zehebî, Ebû Yezîd'in bu sözünü 'sözleri arasında en hoş olanı' olarak değerlendirir.³⁴

1- Hadis/Sünnet ve İlim Anlayışı

Ebû Yezîd el-Bistâmî'ye sünnet ve farzın ne olduğu sorulduğunda 'Sünnet dünyayı terk, farz ise mevla ile sohbettir, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin delalet ettiği budur' şeklinde cevap verdiği aktarılmaktadır.³⁵ Tasavvuf ilkeleri mucibince verilmiş olduğu anlaşılan bu cevabın yanı sıra Ebû Yezîd'e göre ilim zâhir ve bâtın olarak iki çeşittir. Zahir olan Allah'ın mahlukat üzere olan delâilidir. Batın olan ise ilm-i nâfi'dir ki bildiği ile amel eden kişiye, Allah'ın bilmediğini miras vermesi, ilham etmesidir. Allah'ın Mûsâ'nın annesine ilhamı, zindanda Yusuf'a ulaşması bu nevidendir. Yine Ebû Bekir'in, kızı Aişe'ye 'ikisi kız ikisi erkek kardeşin için...' ³⁶ demesi, Ömer b. Hattab'ın uzak mesafeden 'ey Sariye dağa!' ³⁷ diye seslenmesi, Bistâmî'ye göre Allah'ın ilhamının neticeleridir. İşte aynı şekilde Rabb-ı Tealâ kendisine de ilham etmektedir.³⁸ O halde ona göre ilim, edinilen makamın neticesinde malik olunan ilham olmaktadır.

Hal ilminin müntesipleri mutasavvıflar, her daim şer'î ilimleri dikkate almanın önemine vurgu yaparak Kur'ân-ı Kerîm'e ve Sünnet'e muhalefet etmekten kaçındıklarını ifade etseler de³⁹ kitâbî

³⁴ Zehebî, *Mizânu'l-itidâl*, 2/346. İbn Hacer, Zehebî'nin bu yorumunu kendisine atıfta bulunmaksızın tekrar eder. Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 3/215. Bununla birlikte Zehebî (Bk. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 20/111) ve İbn Kesir'in şatahatı sebebiyle Bistâmî'ye yönelik eleştirileri dile getirmektedirler. Bk. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/35.

³⁵ Sibt ibnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân*, 15/437; Sülemî, *Tabakâtu's-süfiyye*, 74.

³⁶ Ebû Bekir (r.anh) vefatı esnasında kızı Aişe (r. anha)'ye mirasını kardeşleri arasında pay etmesini vasiye etmekte ve 'iki erkek iki kız kardeşin' demektedir. Aişe, Esma'dan başka kız kardeşi olmadığından bu durumu sorunca Ebû Bekir eşinin kız doğuracağını düşündüğünü söyler. Bk. Muvatta', "Akdiyye", 2189.

³⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Yusuf b. Hallâd en-Nasîbî, *el-Fevâid* (Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 2017), 45; Hafız Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehâvî, *Tahrîcu erbaîni's-Sülemî* (Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1988), 43; Ebû Bekir Ahmed b. Mervan b. Muhammed ed-Dineverî, *el-Mücalese ve cevâhirü'l-ilm* (Bahreyn: Câmîatü't-Terbiyyetü'l-İslâmiyye, 1998), 2/406.

³⁸ Sibt ibnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân*, 15/444.

³⁹ Zehebî, *Mizânu'l-itidâl*, 2/347.

ilimler ile uğraşmayı zaman kaybı olarak görebilmiş; ibadet, amel, vird ve tefekkürden insanı alıkoyan bir uğraşı olarak addedebilmişlerdir.⁴⁰ Ebû Yezîd'in '30 yılımı nefis mücahedesini ile geçirdim. Bana ilimden daha ağır gelen bir şeye rastlamadım. Alimlerin ihtilafları olmasaydı şaşırırdım. Tevhid bahsi istisna olmakla birlikte alimlerin ihtilafı rahmettir'⁴¹ sözlerini de böylesi bir anlayışın ürünü olarak okumak mümkündür. İlim kuru bir söz iken, irfan bundan daha yüce bir meşgaledir. Nitekim Ebû Yezîd'e göre 'ârif söylediklerinin üzerinde, âlim söylediklerinin altındadır.'⁴²

İlimle meşguliyeti bir meşakkat olarak gören ve buna güç yetiremeyeceğini itiraf eden Bistâmî'den gelen diğer nakiller, onun ilmi bir zorluk olarak görmesinin ötesinde, beyhude bir çaba olarak gördüğü şeklinde de yorumlanmaya açıktır. İbn Arabî (ö. 638/1240) *Fütühâtu Mekkiyye* adlı eserinde Bistâmî'nin ulemâ-i rûsûm olarak adlandırdığı kitâbî ilimlerle meşgul olanlar için 'sizler ilminizi, ölmüşlerin ölmüşlerden nakli ile alıyorsunuz, biz ise ilmimizi asla ölmeyen Hayy olandan alıyoruz. 'Kalbim Rabbim'den öğrendi ki' diyoruz, siz ise 'falanca haber verdi' diyorsunuz, 'nerde o' denince 'öldü' diyorsunuz...' şeklindeki sözlerini nakletmektedir.⁴³ Birçok sufiden de gelen bu meyanda ifadeler Bistâmî'nin de kitâbî ilimlere, dahası isnad ile haber rivayet etme hassasiyeti ve meşgalesine mesai harcayan ulemaya nasıl bir gözle baktığını göstermektedir. Her ne kadar mutasavvıfların temelde en çok iştiğal ettikleri kitâbî ilmin hadis olduğu görülse de bu ölçüde bir ilgiye Bistâmî'de rastlamamaktayız.

⁴⁰ Örneğin Râbia el-Adeviyye (ö.185/801) adlı hanım sufînin, hadis rivayetinde otorite olan Süfyân es-Sevrî (ö.161/778) ile görüşmesi sırasında, onun kendisini Hakk'a yakınlaşmaktan alıkoyan hadis rivayetiyle meşgul olmasını eleştirdiği kaydedilmektedir. Bk. Hülya Küçük, Semih Ceyhan, "Râbia el-Adeviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34/380-382.

⁴¹ Sülemî, *Tabakâtu's-süfiyye*, 70; Kuşeyrî, *Risaletü'l-Kuşeyrî*, 63; Ebû İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed eş-Şâtübî el-Gırnâti, *el-İ'tisam* (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 2008), 1/159; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/86.

⁴² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 20/111.

⁴³ Muhammed b. Ali Muhyiddin et-Tâi İbnu'l-Arâbî, *el-Futûhatu'l-Mekkîyye*, 1/423.

Nitekim ileride değinileceği üzere onun rivayet ettiği hadisler parmakla gösterilecek kadar az olmuştur.⁴⁴

2- Hadisçilerle İlişkisi ve Rivayet Ettiği Hadisler

Şatahâtı sebebiyle başının sıklıkla derde girdiği ifade edilen⁴⁵ Ebû Yezîd'in sözlerinden Bistâm'da halkın bir bölümünün rahatsız olduğu, kendisini beldenin simalarından muhaddis Hüseyin b. İsa el-Bistâmî (ö. 247/861)'ye⁴⁶ şikâyet ettikleri ve onun da Ebû Yezîd'i Bistâm'dan çıkarttığı aktarılmaktadır.⁴⁷Döneminde itibarlı bir isim olduğu anlaşılan Hüseyin b. İsa el-Bistâmî ile arasındaki bu yaşananların, Ebû Yezîd'in bazı hadisçiler nezdinde itibar gören bir kimse olmadığını açıkça göstermektedir.

Ebû Yezîd Bistâmî ilmi beyhude çaba olarak görse de zaman zaman hadis rivayetinde bulunmuş olması dikkatlerden kaçmamaktadır. Rivayet ettiği hadis sayısı konusunda farklı ifadeler bulunmaktadır. Ebû Nuaym el-İsbahânî (ö. 430/1038) ondan yalnızca bir hadis tahric etmekte ve rivayetini mahfuz⁴⁸ gören kimsenin olmadığını söylemektedir.⁴⁹

⁴⁴ Zehebî, dedesi Sürüşân'ın İsmail es-Süddî (ö.127/745) ve Ca'fer es-Sâdik (ö.148/765)'tan rivayeti olduğunu belirtmekte, Ebû Yezîd'in ise hadis ilmi ile olan meşguliyetinin azlığına işaret etmektedir. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/86.

⁴⁵ Abdurrahman Bedevî, *Şatahâtı's-süfiyye*, 48.

⁴⁶ Hüseyin b. İsa el-Bistâmî hakkında biyografi kaynaklarında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Etbau tebei tâbiin'in büyükleri arasında zikredilen Hüseyin b. İsa, Bistâmî nisbesinin yanı sıra Nisâburî olarak da tanınmakta, hatta orada vefat ettiği ifade edilmektedir. Süfyan b. Uyeyne (ö.198/813), Ma'n b. İsa (ö.198/813), Veki' b. Cerrâh (ö.196/811), Vehb b. Cerîr (ö.206/821), Yezîd b. Hârûn (ö.207/822)'dan rivayette bulunmuş; kendisinden ise Buhârî (ö.256/869), Müslim (ö.261/874), Ebû Dâvud (ö.275/888) ve Nesâî (ö.303/915) hadis almıştır. Bk. Ebu'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1987), 6/461.

⁴⁷ Ali el-Kârî bu dışlama sebebiyle kimilerinin Bistâm halkını 'güzel beldenin kötü insanları' diye vasıflandırdıklarını belirtir. Bk. Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-mesâbih* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1992), 10/350. Ebû Yezîd'in, Bistâm'a ancak Hüseyin b. İsa'nın vefatından sonra dönebildiği aktarılmıştır. Bk. Zehebî, *Mizânu'l-îtidâl*, 2/346.

⁴⁸ Rivayetleri birbirine zıt iki sika râviden daha güvenilir olanın rivayet ettiği hadis mânasında bir hadis terimidir. Bk. Mehmet Efendioğlu, "Mahfûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/334-335.

⁴⁹ Ebû Nuaym Ebû Yezîd'in derin işaretlerini ancak onun gibi derinliğe dalan ve onun sekr halindeki sırrını anlayabilenlerin idrak etmesinin mümkün olacağını, bu sebeple onun sözleri ile alakalı aktarımlarını sınırlı tuttuğunu ifade etmektedir.

Ebû Nuaym, isnadında Ebû Yezîd'in yer aldığı şu merfu hadisi zikreder:

Ebu'l-Feth b. Hımsî Ahmed b. Hüseyin b. Muhammed b. Sehl > Ali b. Ca'fer el-Bağdâdî > Ebû Mûsâ ed-Düelî > **Ebû Yezîd el-Bistâmî** > Ebû Abdurrahman es-Süddî > Amr b. Kays el-Mülâî > Atiyye > Ebû Saîd el-Hudrî tarikiyle Allah Resulünden şöyle naklolunmuştur:

*'Allah'ı öfkeliendiren insanlardan memnun olan, Allah'ın verdikleri için onlara şükran duyan, ya da vermeyenin Allah olmasına rağmen onlara kızman sendeki yakîn (hakikati görme) duygusunun zayıflığındandır. Allahın rızık vermesi sen istediğin için ya da vermemesi, sen istemediğin için değildir. Allah rızâ ve hakiki iman sahibi olan kullarına neşe ve rahatlığı; şikayet ve gücenme halinde olanlara ise kaygı ve hüznü veren hikmet ve celalet sahibidir.'*⁵⁰

Ebû Nuaym, Ebu'l-Feth aracılığıyla gelen bu rivayetin Ebû Yezîd üzerine terkib edildiğini söylemektedir. Ona göre Ebu'l-Feth bu hususta yanılmıştır. Müellif, aynı metnin Ebû Yezîd'in yer almadığı bir başka tarikini bu iddiasına delil getirir:

Kâdı Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. İbrahim > Muhammed b. Hüseyin b. Hafs > Ali b. Muhammed b. Mervan es-Süddî > Ebû Abdurrahman Muhammed b. Mervân es-Süddî > Amr b. Kays el-Mülâî > Atiyye > Ebû Saîd > Nebi (a.s.)⁵¹

İlk tarikte Ebû Yezîd, hadisi Ebû Abdurrahman es-Süddî'den rivayet etmektedir. İkinci tarikte ise Süddî'den rivayette bulunanın Ebû Yezîd değil; Süddî'nin oğlu Ali b. Muhammed olduğu görülmektedir. Öte yandan her iki tarikin de Muhammed b. Mervân es-Süddî sebebiyle çok zayıf olduğu görülmektedir. Süddî tefsir sahibi olmak-

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 10/40.

⁵⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 10/40; Sülemî, *Tabakâtu's-süfiyye*, 69.

⁵¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 10/40.

la birlikte, hadiste ehliyetli bir kimse olmayıp, ittiham bi'l-kizb ile cerh olunmuş, zâhibu'l- hadis bir kimsedir.⁵²

İbn Mâkûlâ (ö. 475/1082) da Ebû Nuaym gibi Ebû Yezîd'den yalnızca bir hadis rivayet edildiğini; Ebû Yezîd'den başkasının bu tariki sahih saymadığını; rivayetin Ebû Abdurrahman es-Serî (ö. 280/893)⁵³ aracılığı ile Amr b. Kays'tan aktarıldığını ifade etmektedir.⁵⁴

İbn Mâkûlâ'nın bahsettiği rivayetin, yukarıda Ebû Nuaym'ın verdiği Ebû Abdurrahman es-Süddî > Amr b. Kays rivayeti olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn Mâkûlâ'nın verdiği tarikte Süddî'nin adının sehven Serî olarak kaydedildiği gözükmemektedir.

İbnu'l-Cevzî, (ö. 597/1201) Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-evliyâ* eseri üzerine kaleme aldığı *Sıfatu's-safve* adlı eserinde Ebû Nuaym'ın aktardığı bu rivayetten Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin de bahsettiğini söylemektedir. İbnu'l-Cevzî, Ebû Yezîd'e ait üç rivayet bildiğini ifade eder. Bunlardan ikisinin sıhhatli olmaması sebebiyle kayda değer olmadığını dile getiren İbnu'l-Cevzî, üçüncü rivayet olarak Ebû Yezîd'in yeğeni tarafından nakledilen Ümmü Seleme rivayetine yer verir. İbnu'l-Cevzî'nin yer verdiği rivayet şu şekildedir:

Ebû Mûsâ ed-Debilî ibn Uhti ebî Yezîd > **Ebû Yezîd el-Bistâmî** > Muhammed b. Mansur et-Tûsî > Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Sûga > Nâfi b. Cübeyr > Ümmü Seleme tarikiyle Allah Resulünden şöyle naklolunmuştur:

*Allah Resulü bozguna uğratılan ordudan bahsettiğinde Ümmü Seleme 'belki de içlerinde zorla getirilenler vardı' dedi. Bunun üzerine Resulullah 'Onlar niyetleri üzerine diriltirler' diye cevap verdi.*⁵⁵

⁵² Hatib Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3/291.

⁵³ Bk. Sem'ânî, *Ensâb*, 1/214.

⁵⁴ İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb*, 7/144.

⁵⁵ İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*, 4/107. Ebû Tâhir es-Silefî (ö.576/1180) de *Tuyûriyyât* adlı eserinde aynı rivayete yer vermektedir. Bk. Ebû Tâhir el-İsbahânî, *et-Tuyûriyyât*, 3/1213.

Ümmü Seleme'den gelen rivayet, birçok tarik ile hadis kaynaklarında yer almaktadır.⁵⁶ Ebû Yezîd'in isnadının mutabaatı olan rivayetlere Tirmizi (ö. 279/892) ve İbn Mâce (ö. 273/886)'nin *Sünen* eserlerinde ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ile Ebû Ya'lâ (ö. 307/919)'nın *Müsned* eserlerinde rastlamaktayız. Hadisin medâr ravisinin Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/814) olduğu görülmektedir. Tirmizî, Nasr b. Ali (ö. 150/767) aracılığıyla; İbn Mâce, Nasr b. Ali'nin yanı sıra Muhammed b. Sabbâh (ö. 240/854) ve Harun b. Abdullah (ö. 231/845) aracılığıyla; Ebû Yâ'lâ, Nasr b. Ali aracılığıyla Süfyan'dan alırken; Ahmed b. Hanbel, Süfyan'dan direk nakletmektedir.⁵⁷ Ebû Yezîd ise tarikinde, tahdîs (حدیث) lafzı ile Süfyan'a bir ravi ile ulaşmakta ve kendisinden de yeğeni rivayet etmektedir.

İbn Mukarrib el-Kerhî (ö. 563/1167) de *Erbaûn* adlı eserinde Ebû Yezîd'in yine tahdîs lafzı ile aktardığı merfû bir hadise yer verir. Söz konusu hadis şu şekildedir:

...**Ebû Yezîd el-Bistâmî** > Muhammed b. Muhammed > Ali b. Şehreyâr > Abdussamed b. Abdulvâris > Şu'be > Halid el-Hazzâi > Ebû Büsr el-Anberî > İmrân > Osman b. Affân tarikiyle Allah Resulünden şöyle naklolunmuştur:

*'Kim Allah'tan başka ilah olmadığını bilerek ölürse, cennete girer'*⁵⁸

Osman b. Affân'dan nakledilen bu rivayet bir çok temel hadis kaynağında yer almaktadır. Fakat tarikler incelendiğinde İbn Mukarrib'in zikrettiği vecihte, sehven Humrân'ın isminin İmrân; Ebû Bişr Velid b. Müslim'in isminin ise Ebû Büsr olarak kaydedildiği görülmektedir.⁵⁹

⁵⁶ Bk. Tirmizî, "Fiten", 9; Müslim "Fiten", 4; Ebû Dâvûd "Fiten", 30; İbn Mâce, "Fiten", 30; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 9/1716.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/1716

⁵⁸ Ebû Bekir Ahmed b. Mukarrib el-Kerhî, *Kitâb fihî erbaûn hadîsen an erbaîn şahsen* (Beyrût: Dâru ibn Hazm, 1999), 113.

⁵⁹ Müslim, "İmân", 26; İbn ebî Şeybe, *Musanef*, 6/449; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/503. Ayrıca Bistâmî'nin naklettiği tarihte yer alan Abdussamed b. Abdulvaris'e kadar olan ortak tariklerle de şu eserlerde yer almaktadır: İbn Huzeyme, *Kitâbu't-tevhîd*, 2/696; Ebû Avâne, *Müstahrec*, 1/166; İbn Mende, *Kitâbu'l-İmân*, 1/173;

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) ise Deylemî (ö. 509/1115)'nin *Müsned-i Firdevs* eseri üzerine yazdığı *Garâibu'l-Mültegitât min müsnedi'l-Firdevs adlı* eserinde Ebû's-Şeyh (ö. 369/979)'den rivayetle şu mevkuf⁶⁰ rivayete yer vermektedir:

Ebu'l-Abbas el-Herevî > Muhammed b. Abdulmelik el-Mervezî > Ebû Sâlih > Leys b. Sa'd > Halid b. Yezid > Muhammed b. Abdullah tarikiyle İmran b. Husayn'ın şöyle söylediği naklolunmuştur:

“Şu üç şey ile kul, dünya ve ahiret arzularına erişir: belaya sabır, kazaya rıza ve bollukta dua”

Ardından aynı metnin merfu olarak rivayet edildiğini gösteren şu tarikine yer verir:

Ebu Tâhir Abdulkerim b. Abdulvâhid > Saîd el-Iyâr > Ebû Sehl Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-İstarabâzî > Ebû Ya'kub b. Yusuf b. Muhammed b. Bündâr > **Ebû Yezîd el-Bistâmî** > Abdullah b. Abdülvehhâb > Saîd b. Ebî Meryem > İbn Lehîa > Halid b. Yezid > Ebû Hilâl et-Teymî > Nebi (a.s.)⁶¹

Ebû Yezîd el-Bistâmî'nin tahdis lafzı ile aktardığı ikinci tarik görüldüğü üzere daha nâzil⁶² bir vecih ile ve merfu olarak nakledilmektedir. İbn Hacer'in herhangi bir değerlendirme yapmadığı rivayetlerden ilkinde diğer eserlerde de rastlamaktayız.⁶³ Kaynaklarda sözün İmran b. Husayn (ö. 52/672)'a ait olduğu ve Ebû's-Şeyh (ö. 369/979) tarafından aktarıldığı söylenmektedir.⁶⁴ Bu görüşe, Suyutî'nin *Câmiu's-sağîr*'inin Münâvî şerhine bir haşiye yazan Ahmed

Beyhakî, *Şuabu'l-imân*, 1/199.

⁶⁰ Mevkuf, sahabenin sözü ve fiili anlamında bir hadis terimidir. Bk. Abdullah Aydın, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/437-438.

⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Garâibu'l-mültegitât min müsnedi'l-Firdevs*, (YE, 30), 60b. (Erişim: 28.Kasım.2018).

⁶² Nâzil isnad, bir hadis metninin iki veya daha çok isnadından yahut metinleri farklı da olsa birkaç isnaddan ilk kaynağa diğerine nisbetle daha çok râvi ile ulaşımına verilen addır. Bk. Raşit Küçük, “İsnad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 23/154-159.

⁶³ İmran b. Husayn rivayeti için Bk. Ebû Dâvûd, *Zühd*, s. 337; İbn ebi Dünya, *Sabr ve's-Sevâbu aleyh*, 3/281.

⁶⁴ Suyutî, *el-Fethu'l-kebîr fî dammi'z-ziyâdeti ile'l-Câmiu's-Sağîr*, 2/47; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, s. 808.

b. Muhammed b. Sıddık (ö. 1380/1960)'ın eserinde de rastlamaktayız. Müellif, Suyutî'nin İmran'dan gelen hadiste vehmettiğini, çünkü rivayetin merfu olmadığını söylemekte, ardından İbn Hacer'in Ebû Yezid el-Bistâmî'den naklettiği yukarıdaki isnadı zikretmekte, fakat herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır.⁶⁵

Ebû Yezîd el-Bistâmî'nin birkaç taneyi geçmeyen isnadlı hadis rivayeti olmasına mukabil, bu rivayetlerin sıhhati ve Bistâmî'ye aidiyeti hususunda birtakım tartışmaların olması dikkat çekicidir. Nitekim Ebu'l-Hayr Şemsüddîn es-Şehâvî (ö. 902/1497) de bu çeşitli fikirler ileri sürülen konuyu *el-Ecvîbetü'l-merziyye* adlı eserinde vuzuha erdirmeye çalışmıştır. Şehâvî'nin bu eserinde cevapladığı sorulardan birisi de Ebû Yezîd'in rivayette tek kaldığı hadis meselesidir. Müellif bu iddiaya karşılık olarak Ebû Yezîd'in de ravi olarak içerisinde yer aldığı birkaç tarik zikreder. İlk rivayeti Reşid el-Attâr (ö. 662/1264)'ın *Mu'cem* eserinden nakleder. Tevhidin inanç ve ibadet esaslarının en önceliklisi olduğu vurgusunun yapıldığı, tevhid ilkesini benimseyen Bistâmî'nin de düşünce sistemini temsil ettiği görülen rivayet şu şekildedir:

Ömer b. Emir Melik el-Mevsılî > Selefî > Ebû Ali el-Berdânî > Ebu'l-Muzaffer Hennâd b. İbrahim en-Nesefî > Ebû Sehl Muhammed b. Ahmed b. Adebullah el-İsdâbâzî > Yunus b. Muhammed b. Bündâr ez-Zâhid > **Ebû Yezîd el-Bistâmî** > Muhammed b. Fâris el-Belhî > Hâtim el-Esâm > Şakîk b. İbrahim > İbrahim b. Edhem > Malik b. Dinâr > Ebû Müslim el-Havlânî > Ömer b. Hattâb tarikiyle Allah Resulünden şöyle rivayet olunmuştur:

*'Sizden biri yay gibi eğrilene kadar namaz kı-
lup, ip gibi incecik kalana kadar oruç tutsa dahi;
iki,birden daha sevimli geldiği müddetce, istikamet
üzere olamaz.'*⁶⁶

⁶⁵ Ahmed b. Muhammed b. Sıddık, *el-Müddâvî li-ileli'l-Câmii's-sagîr ve şerhiyyi'l-Münâvî*, 3/326.

⁶⁶ Şehâvî, *el-Ecvîbetü'l-merziyye fîmâ üsile anhu mine'l-ehadis'i'n-nebeviyye* (Riyad: Darü'r-Raye, 1997), 2/874. Rivayet, Muhammed Fadânî'nin müsel sel rivayetleri derlediği eseri *Ucâle*'de zühd ehli kişilerin silsilesiyle gelen merfû bir rivayet olarak

Sehâvî Ebû Yezîd'in bu rivayette teferrüd⁶⁷ etmediğini söyler ve Ebu'l-Kâsım b. Hâfız ebî Abdullah b. Mende (ö. 395/1005)'nin *Müsned* eserinde Deylemî'den gelen ve Belhî'den başka bir vecihten yazdığı şu tariki delil getirir:

Deylemî > Babası > Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman er-Râzî > Muhammed b. Fâris Ebû Adebullah el-Belhî > Hâtım el-Esâm > Şakîk b. İbrahim > İbrahim b. Edhem > Malik b. Dinâr > Ebû Müslim el-Havlânî > Ömer b. Hattâb > Nebî (a.s.)⁶⁸

Bu tarikte Muhammed b. Fâris el-Belhî'den Bistâmî'nin yerine, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman er-Râzî rivayette bulunmaktadır. Sehâvî, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman er-Râzî'den gelen bu rivayetin Reşid el-Attâr'ın *Mu'cem* adlı eserinde de bedel bir tarikinin yer aldığını söylemektedir.⁶⁹

Ebû Yezîd'in rivayette bulunduğu Muhammed b. Fâris el-Belhî, Zehebî'nin *Mizânu'l-i'tidâl* eserinde belirttiği üzere yalnızca Hâtım el-Esâm'dan rivayeti olan, zühd ehli kimselerin müselsel tariki ile gelen batıl bir haberden başka bir rivayet ile bilinmeyen bir kimsedir.⁷⁰

Sehâvî, Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Ahmed el-Haberî el-Firûzâbâdî'nin *Delâilü'l-Müntehic* adlı eserinde Selefi'den Ebû Yezîd'e kadar bir tarikle başka bir haberin daha olduğunu söyleyerek 'Cömertlik cennette bir ağaçtır' merfû rivayetini Selefi > Ebû Ali el-Berdânî > Ebu'l-Muzaffer Hennâd b. İbrahim en-Neseî > Ebû Sehl Muhammed b. Ahmed b. Adebullah el-İsdâbâzî > Yunus b.

da geçmektedir. Bk. Ebu'l-Feyz Muhammed Yasin b. Muhammed İsâ el-Fadânî, *el-Ucâle fî'l-ehâdisi'l-müselsele* (Dimeşk: Dâru'l-Basâir, 1985), 116.

⁶⁷ Teferrüd etmek, senedinin bir yerinde râvi sayısı teke düşen hadis için kullanılan bir hadis terimidir. Bk. Salahattin Polat, "Ferd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/368-369.

⁶⁸ Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya b. Mende, *Müsnedü İbrahim b. Edhem*, thk Mecdî Seyyid İbrahim (B.y.: Mektebetü'l-Kur'ân, ts.), 32. Ebû Tâhir es-Silefi de *Mu'cemu's-Sefer* eserinde bu rivayete daha nazil bir isnadla yer vermektedir. Bk. Ebû Tahir Sadreddin Ahmed b. Muhammed b. Silefe es-Silefi, *Mu'cemu's-sefer* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1993), 440.

⁶⁹ Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-merziyye*, 2/875.

⁷⁰ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 4/3

Muhammed b. Bündâr ez-Zâhid > **Ebû Yezîd el-Bistâmî**⁷¹> Abdullah b. Abdulvehhâb el-Havârizmî > Âsım b. Ubeydullah > Abdulazîz Ebû Hâlid > Süfyan es-Sevrî > Ebû'z-Zübeyr > Câbir > Nebî (a.s.) tariki ile zikreder.⁷²

Tespitlerimize göre kaynaklarda Bistâmî'nin 6 rivayeti mevcuttur. Bu rivayetlerin mütâbî⁷³ tariklerle temel hadis eserlerinde de yer aldığı, Ebû Yezîd'in yer aldığı tariklerin ise kimi raviler sebebiyle zayıf olduğu görülmektedir. Rivayetlerin Bistâmî'ye aidiyeti hususunda bir şüphe olmadığına değinen Sehâvî'ye göre de kimilerince de dile getirilen⁷⁴ 'Ebû Yezîd el-Bistâmî'nin rivayette tek kaldığı ve Bistâmî'den başkasının sahih saymadığı' şeklindeki iddialar, genel geçer değildir. Rivayetleri sahih sayma durumu da zaten göreceli bir husustur.⁷⁵

Sihhatleri hususundaki farklı değerlendirmeler bir yana tüm bu rivayetler, ilimle meşgul olmayı insanı Yararıcı'yı anmaktan alıkoyan zaman kaybı meşgale olarak gören sufilere birisi olduğu görülen Bistâmî'nin ilmin bu yönüne bigâne kalamadığını göstermektedir. Nitekim yukarıda zikri geçen 'ölmüşlerden aktarılan' hadis rivayetine bir şekilde dahil olduğu; böylelikle de döneminin bir hakikati olan hadisçilerin İslamî bilginin mümkün olduğunca muhafazasını amaçlayan, bir haberi isnadı ile rivayet etme amacına hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Beyâzîd Bistâmî adıyla şöhret bulan Ebû Yezîd Tayfûr b. İsa el-Bistâmî, hicrî 3. asrın önemli mutasavvıflarından birisi olup menkıbeleri ve özellikle şatahâtı ile şöhret bulmuş bir kimsedir.

⁷¹ Sehâvî bu kısmı 'yukarıda geçtiği senedle Selefi'nin Ebû Yezîd'e kadar olan tariki ile' şeklinde verir. Bk. Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-merziyye*, 2/875.

⁷² Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, 2/875.

⁷³ Mütâbî rivayet, ferd ya da garip olduğu sanılan bir hadisin başka isnadlarla nakledildiğinin ortaya çıkması anlamında bir hadis terimidir. Bk. Salahattin Polat, "Mütâbaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/180-181.

⁷⁴ Sem'ânî, *Ensâb*, 2/230.

⁷⁵ Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-merziyye*, 2/875.

Zühhd döneminin akabinde, felsefi bir tabanda gelişim göstermeye başlayan tasavvuf düşüncesinin kimi kolları, tasavvufun hâl ilmi olmanın dışına çıkarak kâl ilmi haline evrildiğini göstermektedir ki sözleri ile Ebû Yezîd'in bu noktada bir duruş sergilediği görülmektedir. Kaynaklar onunla ilgili fazla bilgi vermemekte; sonradan müslüman olmuş dedesi ile kardeşleri ve kendisiyle aynı isim ve künyeye sahip olduğu için 'küçük Tayfûr' olarak anılan yeğeni dışında ailesinden bahsedilmemektedir. Hakkındaki kıssalara yer veren kimi tasavvufî eserlerde ise mübalağalı anlatımlara rastlanmaktadır.

Bistâmî'nin hadis ehli ile olan irtibatı ile ilgili söylenebilecekler de sınırlıdır. Hadis rical eserlerinde ismine rastlanmamakta, ravi olarak zikredilmemektedir. Yaşadığı dönemde Cürcân'ın muhaddisleri arasında zikredilen Hüseyin b. İsa el-Bistâmî'nin Ebû Yezîd'in Bistâm'dan kovulmasına sebep olduğu düşünüldüğünde, muhaddislerle ilgili ilişkiler geliştirmediği açıktır.

Bistâmî'nin, ilmi tahfif eden sözlerine rağmen az da olsa senedli hadis rivayetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklardan 6 rivayetini tespit ettiğimiz Ebû Yezîd el-Bistâmî, hadis ilmi ile özel olarak ilgilenmediği gibi, genel anlamda ilmi zor ve yersiz görmüştür. İlim, irfandan efdal de değildir ve insanı taatten alıkoyan bir mecradadır. Düşüncelerini ihtiva eden müstakil bir eser de bırakmayan Bistâmî'nin tasavvufî görüşleri müridleri ve muhibbilerinin derlediği eserlerle intikal etmiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Musned*. 12 cilt. B.y.: Cem'iyetu'l-Meknez, 2010.
- Ahmed b. Muhammed b. Sıddîk. *el-Müdâvî li-ileli'l-Câmü's-sagîr ve şerhiyyi'l-Münâvî*. B.y.: Dâru'l-Kütübî, 1996.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-mesâbîḥ*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî. *Şu'abu'l-İmân*. 14 cit. thk. Abdulaliy Abdulhamîd. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003.

- Cürcânî, Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrâhim Sehmî. *Târîhu Cürcân*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1987.
- Dineverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervan b. Muhammed. *el-Mücalese ve cevâhirü'l-ilm*. Bahreyn: Câmîatü't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, 1998.
- Ebû Avâne, Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nisâbü'rî. *el-Musnedu's-Sahîhi'l-Muḥarrec alâ Sahîhi Muslim*. thk. Rebâh b. Rudayman. 20 cilt. Medine: el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, 2014.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Nâsırüddin el-Elbânî. Riyâd: el-Mektebetü'l-Maarif, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *Zühd*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim & Ebû Bilâl Ganîm. Hîlvân: Dâru'l-Mişkât, 1993.
- Ebu'l-Fidâ, İmadüddin el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali. *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*. thk. Muhammed Zeynühum Muhammed Azeb vd. Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, ts.
- Encyclopaedia Iranica. "Bestâmî, Bâ Yazîd". Erişim: 28. Kasım. 2019. <http://www.iranicaonline.org/articles/bestami-bastami-bayazid-abu-yazid-Tayfûr-b>
- Fadânî, Ebu'l-Feyz Muhammed Yasin b. Muhammed İsâ. *el-Ucâle fî'l-ehâdisi'l-müselsele*. Dîmeşk: Dârü'l-Basâir, 1985.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit. *Târîhu Bağdad ev Medîneti's-selam*. 24 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Hucvirî, Ebu'l-Hasen Ali b. Osman. *Keşfu'l-Mahcûb*. Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li's-Sikâfeti, 2007.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sîkatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târîhu medîneti Dımaşk*. thk. Muhibbüddin Ebî Saîd Ömer b. Garame el-Amrî. 80 cilt. Beyrût: Dârü'l-Fîkr, 1996.
- İbn Ebî'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Kureşî *Sabr ve's-Sevâbu aleyh*. thk. Fadıl b. Halef. Riyâd: Dâru Atlasi'l-Hadra, 2012.

- İbn Fazlullah el-Ömerî, Şihâbeddin Anmed b. Yahya. *Mesâlikü'l-
ebsâr fî memâlikü'l-emsâr*. Lübnân: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye,
2010.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed. *Lisânü'l-
mizan*. 6 cilt. Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâiretü'l-
Maarifi'n-Nizamiyye, 1911.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed. *Garâibu'l-
mültegitât min müsnedi'l-Firdevs*. YE. (Erişim: 28.Kasım.2018)
https://archive.org/details/adnan_salafi1_yahoo_201409
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed. *Vefe-
yatü'l-a'yan ve enbau ebna'z-zaman*. Beyrût: Dâru Sadır,
1978.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-
Nisâbüri. *Kitâbu't-Tevhîd*. Thk: Semîr Emîn ez-Zuheyri, 2 cilt.
Riyad: Dâru'l-Muğni, 2011.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmadüddîn İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-
nihâye*. 15 cilt. Beyrût: Mektebetü'l-Maârif, 1981.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvîni.
Sünenu İbn Mâce. 2 cilt. Cidde: Darü'l-Minhâc, 2016.
- İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Sa'dülmelik Ali b. Hibetullah b. Ali. *el-İkmâl
fî ref'i'l-irriyab ani'l-mü'telif ve'l-mutelif mine'l-esma ve'l-küna
ve'l-ensâb*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimi el-
Yemânî. Beyrût: y.y., 1962.
- İbn Mende, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Muhammed b.
Yahya. *el-İmân*. thk. Ali b. Muhammed b. Nâsır. Beyrut: Mu-
essesetu'r-Risâle, 1985.
- İbn Mende, Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya. *Müsnedü
İbrahim b. Edhem*. thk. Mecdî Seyyid İbrahim. B.y.: Mektebe-
tü'l-Kur'ân, ts.
- İbn Mukarrib, Ebû Bekr Ahmed el-Kerhî. *Kitâb fihî erbaûn hadîsen
an erbaîn şahsen*. thk. Salah b. Âiz eş-Şelâhî. Beyrût: Dâru
ibn Hazm, 1999.

- İbn Nasırüddin, Ebû Bekr Şemseddin Muhammed b. Abdullah. *Tav-zihü'l-müştebih fî zabti esmai'r-ruva ve ensâbuhum ve elkabuhum ve künahum*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1993.
- İbn Tagriberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tagriberdî. *en-Nücûmu'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kahire*. Kahire: Vizaretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, 1929.
- İbnu'l-Arâbî, Muhammed b. Alî Muhyiddin et-Tâî. *el-Futûhatu'l-Mekkîyye*, thk. Ahmed Şemseddin. 9 cilt. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.s.
- İbnü'l-Verdî, Zeynuddin Ömer. *Târihu İbni'l-Verdî*. 2 cilt. Kahire, y.y., 1285.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *el-Muntazam fî tarihi'l-müluk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir. 12 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Sıfatü's-safve*. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Maârif, 1979.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *el-Lübâb fî tehzi'ib'l-ensâb*. Beyrût: Dâru Sadır, ts.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*. Beyrût: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed. *Tabakatü'l-evliya*. thk. Nureddin Şüreybe. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- İsbahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-evliyâ*. Kahire: Mektebetü hancî, 1996.
- Kazvîni, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muhammed b. Mahmûd. *Âsâru'l-bilâd ve ahbâru'l-ibâd*. Beyrût: Dâru Sadır, ts.
- Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkadir b. Muhammed. *el-Cevâhirü'l-mudıyye fî tabakati'l-Hanefıyye*. Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1993.

- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım. *Risaletü'l-Kuşeyrî*. Kâhire: Metâibu müesseseti dâru's-şa'b, 1989.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbâhî el-Himyerî. *Muvatta': rivaye Yahya b. Yahya el-Leysi el-Endelûsî*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 2 cilt. Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, ts.
- Mizzî, Ebu'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf. *Tehzibü'l-Kemal fî esmai'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 35 cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1987.
- Muhammed Harun, Abdusselam. *Mu'cemu mukayyedâti İbn Halîkân*. Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1987.
- Muttakî el-Hindî, Alâuddin Alî b. Hişamüddin b. Kâdi Hân el-Kâdirî el-Hindî el-Burhânfüri. *Kenzu'l-Ummâl*. thk. Bekrî Hayyânî. 18 cilt. Muessesetu'r-Risâle, 1981.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *Sahihu Müslim*. Nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. 2 cilt. Riyad: Daru't-Taybe, 2006.
- Nasîbî, Ebû Bekr Ahmed b. Yusuf b. Hallâd, *el-Fevâid*. thk. Ebû Muhammed Mahmud b. İsmail Al-i Seden. Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 2017.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *el-Ecvibetü'l-merziyye fî mâ üsile anhu mine'l-ehadisî'n-nebeviyye*. thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim. 3 cilt. Riyad: Darü'r-Raye, 1997.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Tahrîcu erbaîni's-Sülemî*, thk. Ali Hasem Ali Abdulhumejd, Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1988.
- Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezi. *el-Ensâb*. Beyrût: y.y., 1980.
- Sıbt İbnü'l-Acemî el-Halebî. *Künûzü'z-zeheb fî târihi Haleb*. thk. Şevki Şa's & Falih Bekkur. Haleb: Dârü'l-Kalemi'l-Arabî, 1996.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Şemseddin Yusuf. *Mir'âtü'z-zaman fî tarihi'l-a'yan*. thk. Enver Talib. 23 cilt. Dımaşk: er-Risaletü'l-Alemiyye, 2013.

- Silefî, Ebû Tâhir Sadreddin Ahmed b. Muhammed b. Silefe. *Mu'cemü's-sefer*. thk. Abdullah Ömer Barudi. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1993.
- Silefî, Ebû Tâhir Sadreddin Ahmed b. Muhammed b. Silefe. *Tuyûriyyat*. thk. Desman Yahyâ Meali& Abbas Sahra el-Hasan. Riyad: Mektebetu Edvai's-Selef, 2004.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Fethu'l-kebir fî dammi'z-ziyâdeti ile'l-Câmi's-sağîr*. thk. Yûsuf en-Nebhânî. 3 cilt. Beyrût: y.y, 2003.
- Sülemi, Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed. *Tabakâtü's-sufiyye*. thk. Nureddin Şüreybe. Haleb: Dârü'l-Kitâbi'n-Nefis, 1986.
- Sülemî, Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed. *Zikru nisveti müteabbidâti's-süfiyyât*. thk. Mahmud Tahhan. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1993.
- Şarânî, Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Ahmed. *Levâmi'u'l-envâr fî tabakâti'l-ahyâr*. B.y.: Mektebetu Muhammed el-Melîcî, h.1315.
- Şâtıbî, Ebû İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî. *el-İtisam*. thk. Muhammed b. Abdurrahman eş-Şakir. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 2008.
- Şeker, Necmettin. "İlk Dönem Tasavvuf Erbabının Hadis İlmine Yaklaşımı". *Ekev Akademi Dergisi* 16/53 (2012), 111-130.
- Semseddin Sefirî, Muhammed b. Şeyh Zeynüddin Ömer b. Veliyyullah. *el-Mecalisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdisi hayri'l-beriyeye min Sahihi'l-İmam el-Buhârî*. thk. Ahmed Fethi Abdurrahman. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *el-Câmiu'l-kebir -Sünenü't-Tirmizî*. thk. Takiyyuddin en-Nedvî. 9 cilt. Amman: Ervika li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 2017.
- Yıldırım, Ahmet. "Tasavvuf Ehlinin Hadis Rivayeti ve Rivayet Usûlleri Açısından Tasavvuf Hadis Münasebeti". *İslam Araştırmaları* 10/1,2,3. (1997): 110-123.

- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yay. 2000.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed. *Tâcû'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Abdülalim Tahavî. 40 cilt. Kuveyt: y.y., 2000.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-İber fî haberi men ğaber*. thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1963.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaut. 23 cilt. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târihü'l-İslâm ve vefeyatü'l-meşahir ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 52 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1993.
- Zirikli, Hayreddin. *el-A'lâm: Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 cilt. Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1984.
- Ziyaüddin el-Makdîsî. *el-Münteka min mesmuâti Merv*. Zâhiriyye Kü-tüphanesi. nr.1135/344 varak 54.

**An Assesment About Ḥadīth Narration of the Ṣūfī
Abū Yazīd al-Biṣṭāmī (D. 234/848)**

Summary

Abū Yazīd (Bāyazīd) Ṭayfūr b. Īsā b. Surūṣhān al-Biṣṭāmī is one of most celebrated Ṣūfis amongst the Islamic mystics. His grandfather was a Zoroastrian. In the 3rd century of the Islamic *hijra*, he lived mostly in native town of al-Bestām which is today Iran territory. He becomes well-known with his ecstatic utterances especially about his extraordinary experiences and self-annihilation with Divine Being. He has lives as a recluse; various miracles are referred to him in Sufi literature. He has a great influence on Islamic mysticism. His prominent paradigm was intoxication. He was characterized by spiritual intoxication (*sokr*), in contrast to the mystical sobriety (*ṣaḥw*) professed by the Junayd al-Baghdādī.

Written evidence on his life and family are sparse. Most sources mention same passages. He has two Ṣūfī brothers like him. Al-Dḥāhabī (748/1348) inform that he is differ than them and that he was the best of them in terms of Ṣūfistic life. They say nothing about his marriage. However Abū Nu‘aym al-Iṣfahānī refers his ḥadīth narration in *Ḥilyat al-Awliyā’*. In this ḥadīth isnād, a lady narrates from Abū Yazīd and the book refers her as his spouse. With this knowledge we deduce that he has married. We don’t have any information whether he has a child from this marriage or not.

Al-Biṣṭāmī has no written book by himself, some his sayings are quoted by his nephew. All description about his sentence are spread out by his followers and sympathizer’s work. Therefore we must take this fact into consideration in our the evaluation since some sources are exaggerated. Bāyazīd’s followers classified as Ṭayfūrīya.

Abū Yazīd was born in Biṣṭām and he spent most time of his live there. Despite of being dismissed several times he returned and died there. The sources give two different dates for his death year. The year 261 of the Islamic *hijra*, is the one accepted by many histo-

rians. His tomb was visited by many Şūfi including Abū Naşr Sarrāj, 'Alī b. 'Othmān Hojvīrī and others. Indeed, he communicated and he made exchanges of views with other Şūfis and some of them were woman Şūfis.

In the third era of the Islamic hijra, Şūfis and people of the Prophetic traditions (ahl al-ḥadīth) has had a certain relationship. For example some of ahl al-ḥadīth members was known also as a Şūfi at the same time. They had a life as a Şūfi, they confirmed some Şūfi's thought and they mentioned and spread it in their books.

Abū Yazīd had not much interest with any of scientific studies. He had not spent his time for collecting ḥadīth because he supposed that it is difficult to handle with science. Today we note that he has only six ḥadīths narration in the books of ḥadīths. Some scholars of ḥadīth disregard isnāds that include him. So they had not pay attention and asserted that no one accepted these ḥadīths as Şahīḥ hadiths except Abū Yazīd. But Sahavī (902/1497) defended that his ḥadīth's value was relative and not weak. Therefore we may understand the reason why he is not included in the ḥadīth biography books.

Keywords: Ḥadīth, şūfism, Bāyazīd al-Biştāmī, Şūfi, ahl al-ḥadīth.